

การพัฒนาข้อเสนอเชิงนโยบายสำหรับการประเมินขีดความสามารถในการรองรับของ

แหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชน

เกวลิน หนูสุทธิ¹, กวินรัตน์ อัฐวงศ์ชยากร¹, กิรติ ตระการศิริวานิช¹, เฉลิมชัย ปัญญาดี²

¹ คณะพัฒนาการท่องเที่ยว มหาวิทยาลัยแม่โจ้

² วิทยาลัยบริหารศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้

The Development of Policy Guidelines for Carrying Capacity Assessment of Community Attractions

Kewalin Noosut¹, Kavinrath Attawongchayakorn¹, Keerati Trakarnsiriwanich¹, Chalermchai Panyadee²

¹ School of Tourism Development, Maejo University

² School of Administrative Studies, Maejo University

* Corresponding author e-mail: kewalinnoosut@gmail.com

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อประเมินรูปแบบขีดความสามารถในการรองรับของแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนต้นแบบ ในภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย และเพื่อพัฒนาข้อเสนอเชิงนโยบายสำหรับการประเมินขีดความสามารถในการรองรับของแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชน รูปแบบการวิจัยเป็นการวิจัยแบบผสมผสาน ซึ่งดำเนินการเก็บข้อมูลเชิงปริมาณเกี่ยวกับการประเมินรูปแบบขีดความสามารถในการรองรับของแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนต้นแบบในภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย ประกอบด้วย (1) ชุมชนบ้านแม่กำปอง จังหวัดเชียงใหม่ (2) ชุมชนบ่อสวก จังหวัดน่าน (3) บ้านท่าช้างทอง จังหวัดเชียงราย และ (4) ชุมชนบ้านไร่กองขิง จังหวัดเชียงใหม่ โดยใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูลจากตัวแทนผู้นำของแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชน และตัวแทนสมาชิกกลุ่มท่องเที่ยวโดยชุมชน จำนวน 20 คน ใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจง คัดเลือกเฉพาะผู้มีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนในพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนต้นแบบในภาคเหนือตอนบน และเป็นผู้นำเครื่องมือประเมินขีดความสามารถในการรองรับของแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนไปใช้โดยตรง แล้วทำการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติพรรณนา สำหรับการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพเป็นการศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาข้อเสนอเชิงนโยบายสำหรับการประเมินขีดความสามารถในการรองรับของแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชน ใช้แบบบันทึกสนทนากลุ่มเฉพาะเจาะจงเป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูลจากผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 20 คน โดยใช้วิธีการคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลแบบเฉพาะเจาะจงจากเกณฑ์กำหนดคุณสมบัติ ซึ่งเป็นผู้มีความรู้และมีความเชี่ยวชาญในการประเมินขีดความสามารถในการรองรับได้ของแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชน ตลอดจนเป็นผู้มีประสบการณ์หรือผลงานวิจัยด้านการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชน สามารถจำแนกผู้เชี่ยวชาญออกเป็น 3 กลุ่ม ดังนี้ กลุ่มที่ 1 เจ้าหน้าที่ภาครัฐหน่วยงานด้านการท่องเที่ยว กลุ่มที่ 2 นักวิชาการด้านการวางแผนและจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน และกลุ่มที่ 3 กลุ่มเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนในภาคเหนือ หลังจากนั้นทำการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา

ผลการประเมินรูปแบบขีดความสามารถในการรองรับของแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนต้นแบบในภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย พบว่ารูปแบบขีดความสามารถในการรองรับของแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนในภาคเหนือตอนบนทั้ง 4 ประเภท ได้แก่ แหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนต้นแบบเชิงนิเวศ แหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนต้นแบบเชิงวัฒนธรรมและหัตถกรรม แหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนต้นแบบเชิงเกษตร และแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนต้นแบบสุขภาพ โดยภาพรวมมีองค์ประกอบและตัวชี้วัดที่มีความเหมาะสมต่อการนำไปใช้ในระดับมาก สำหรับข้อเสนอเชิงนโยบายสำหรับการประเมินขีดความสามารถในการรองรับของแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนสามารถจำแนกออกเป็น 5 ประเด็น คือ ประเด็นข้อเสนอเชิงนโยบายที่ 1 การพัฒนาระบบการติดตาม และประเมินขีดความสามารถในการรองรับของแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชน ประเด็นข้อเสนอเชิงนโยบายที่ 2 การผสานผลประโยชน์จากทุนทางสังคม และวัฒนธรรมของชุมชน ประเด็นข้อเสนอเชิงนโยบายที่ 3 การอนุรักษ์ทรัพยากร และระบบนิเวศในชุมชนท้องถิ่น ประเด็นข้อเสนอเชิงนโยบายที่ 4 การจัดการความปลอดภัยและระบบสุขภาวะที่เหมาะสม ประเด็นข้อเสนอเชิงนโยบายที่ 5 การประสานเครือข่ายการอนุรักษ์ และการวิจัยจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ดังนั้น ข้อค้นพบจากงานวิจัยนี้สะท้อนให้เห็นว่าสมาชิกกลุ่มท่องเที่ยวโดยชุมชนต้นแบบในภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย สามารถนำรูปแบบการประเมินขีดความสามารถในการรองรับของแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนไปปรับใช้กับบริบทพื้นที่ของตนเองได้อย่างเหมาะสม และความสอดคล้องกับบริบทพื้นที่ตนเอง อีกทั้งหน่วยงานด้านการท่องเที่ยว และเครือข่ายคณะกรรมการท่องเที่ยวโดยชุมชนสามารถนำข้อเสนอเชิงนโยบายไปประกอบการวางแผน และกำหนดมาตรการเฝ้าระวังผลกระทบที่คาดว่าจะเกิดขึ้นได้

คำสำคัญ การประเมิน, รูปแบบขีดความสามารถในการรองรับของแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชน,
การพัฒนาข้อเสนอเชิงนโยบาย, การท่องเที่ยวโดยชุมชน

Abstract

This research aims to assess carrying capacity model of community tourist attractions in the upper north region of Thailand and develop policy guidelines for carrying capacity assessment of community attractions. This research is carried out with mixed method and quantitative data were collected on assessing carrying capacity model of community tourist attractions in the upper north of Thailand, consisting of: (1) Ban Mae Kampong community; Chiang Mai Province (2) Bo Suak Community, Nan Province (3) Ban Tha Khanthong Chiang Rai Province and (4) Ban Rai Kong Khing Community Chiang Mai Province. Questionnaire was used as a tool to collect data from representative leaders of tourist attractions by the community and 20 representatives of community-based tourism groups using a specific sampling method, select only those who participated in community-based tourism management in the area of community-based tourism sites in the upper northern region and is a leading tool for assessing the carrying capacity of tourist attractions by the community and data were analyzed using descriptive statistics. For the qualitative data collection, this was a study on the development of policy proposals for assessing the carrying capacity of tourist attractions by the community. Specific group conversation record was used as a toll to collect data from 20 experts, by using a specific method for selecting

the contributors from the eligibility criteria, which are qualified personnel and possess adequate expertise in assessing the carrying capacity of tourist attraction by the community, as well as having experience or research results in the development of tourist attractions by the community. Thus, they can be classified into 3 groups as follows: Group 1, government officials from tourism agencies, group 2, Scholars in community-based tourism Planning and Management, and group 3, community-based tourism networks in the North. Furthermore, the data was analyzed using content analysis.

The results of the carrying capacity model assessment of community tourist attractions in the upper north region of Thailand was found that carrying capacity assessment model of community based tourism in the upper north region in all four types, such as; eco-community based tourism attraction, cultural and handicraft community based tourism attraction, agro-community based tourism attraction, and health community based tourism attraction were appropriate at the high level to apply in their area context. The results of policy development proposals for carrying capacity assessment of community attractions can be classified into five areas, such as; Policy Proposal (1) Develop a tracking system and assess the carrying capacity to community tourist attractions (2) Integrating social capital benefits and community culture (3) Conservation of resources and ecosystems in local communities (4) Proper safety and wellbeing management, and (5) Coordination of conservation networks and research from stakeholders. The findings from this research reflect that group members in the community-based tourism model in the upper north of Thailand can appropriately apply the carrying capacity assessment model to support community-based tourism in their area context and in accordance with their area context. Furthermore, tourism authorities and a network of community-based tourist boards, can implement the policy proposals for planning and set up measures to monitor the expected impacts.

Keywords Assessment, Carrying Capacity Assessment Model of Community Based Tourism, Policy Proposal Development, Community Based Tourism

บทนำ

จากการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ทางการท่องเที่ยวในทศวรรษที่ผ่านมา แสดงให้เห็นว่าอุตสาหกรรมท่องเที่ยวทั้งระดับนานาชาติ และระดับชาติมีการเปลี่ยนแปลงไปตามสถานการณ์ต่าง ๆ ทั้งสภาวะเศรษฐกิจ พฤติกรรมของนักท่องเที่ยว และโรคระบาด หากย้อนไปในช่วงก่อนเกิดการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 เมื่อปี พ.ศ. 2555 – 2561 พบว่า อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวโลกและประเทศไทยมีการเติบโตอย่างต่อเนื่อง เช่นเดียวกับมิติของการท่องเที่ยวโดยชุมชน พบว่าค่าผลกระทบจากรายได้ (Induced impact) ระหว่างปี พ.ศ. 2561 - 2562 เมื่อเทียบต่อรายจ่าย 1 หน่วยของการท่องเที่ยวชุมชนมีค่าสูงกว่าการท่องเที่ยวโดยรวมของประเทศ แสดงให้เห็นว่า การท่องเที่ยวชุมชนสามารถสร้างผลกระทบต่อรายได้สูงกว่าการท่องเที่ยวรวมของประเทศ ดังนั้น การท่องเที่ยวชุมชนจึงมีความสำคัญต่อการจ้างงานและสร้างรายได้ให้กับคนที่ทำงานอยู่

ในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวชุมชน เกิดการกระจายรายได้ที่ตกแก่ท้องถิ่น (Secretary of Ministry of Tourism and Sports, 2020) ต่อมาในปี พ.ศ. 2562 - 2564 อัตราการขยายตัวของรายได้ของการท่องเที่ยวโดยชุมชนลดลงร้อยละ 12.37 ทั้งนี้ เป็นผลมาจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ที่มีการล็อกดาวน์ทั่วประเทศตามคำสั่งของศูนย์บริหารสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อโควิด 19 หรือ ศบค. เพื่อป้องกันการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัส ส่งผลให้หลายพื้นที่ไม่มีรายได้เสริมจากการท่องเที่ยวตั้งแต่เดือนมกราคม พ.ศ. 2564 ถึงปลายเดือนกันยายน พ.ศ. 2564 แต่ยังมีบางพื้นที่ท่องเที่ยวพิเศษที่สามารถเปิดดำเนินการท่องเที่ยวได้ตามปกติ ส่งผลให้มีรายได้เพิ่มสูงขึ้นเล็กน้อย (Ministry of Tourism and Sports, 2021)

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าการเติบโตของภาคการท่องเที่ยวโดยชุมชนส่งผลดีในแง่ของการสร้างรายได้ ขณะเดียวกันก็อาจส่งผลเสียได้หากมีการจัดการที่ไม่ดีพอ เนื่องจากกิจกรรมท่องเที่ยวเป็นการสร้างประสบการณ์ผ่านบริการจากภาคชุมชน และผู้ประกอบการในชุมชน ล้วนต้องใช้สาธารณูปโภคในพื้นที่ ตลอดจนทรัพยากรธรรมชาติในแหล่งท่องเที่ยว ดังนั้น การเพิ่มขึ้นของนักท่องเที่ยวแบบกระจุกตัวอาจส่งผลกระทบต่อด้านลบไปยังส่วนที่เกี่ยวข้องได้ในหลายแง่มุม ได้แก่ (1) รบกวนคนท้องถิ่นจากการส่งเสียงดังหรือการเดินทางด้วยยานพาหนะจนเกิดการจราจรติดขัด (2) ลดความประทับใจของนักท่องเที่ยว จากการรอคิวเพื่อใช้บริการต่าง ๆ นานขึ้น (3) ค่าครองชีพสูงขึ้นตามราคาสินค้าและบริการที่มีแนวโน้มปรับสูงขึ้น อันเนื่องมาจากความต้องการบริโภคของนักท่องเที่ยวเพิ่มขึ้น (4) สาธารณูปโภคไม่เพียงพอ เนื่องจากนักท่องเที่ยวต้องใช้สาธารณูปโภคร่วมกับคนในท้องถิ่น (5) สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติเสื่อมโทรมจากการใช้ประโยชน์ที่เกินขีดความสามารถในการรองรับได้ (6) มรดกและวัฒนธรรมดั้งเดิมเปลี่ยนแปลงไป (Chansakun, 2018) ดังนั้น เมื่อใดที่พื้นที่แหล่งท่องเที่ยวพบปัญหาจากจำนวนนักท่องเที่ยวล้นเมืองหรือเกินขีดความสามารถในการรองรับของแหล่งท่องเที่ยว (Overtourism) อันนำมาซึ่งผลกระทบด้านลบต่อแหล่งท่องเที่ยว แสดงว่าแหล่งท่องเที่ยวนั้นเกิดความไม่สมดุลระหว่างอุปทานกับอุปสงค์ทางการท่องเที่ยว สะท้อนให้เห็นถึงการบริหารจัดการของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในแหล่งท่องเที่ยวที่ร่วมกันแก้ไขปัญหา โดยมีการวางแผนเพื่อป้องกันหรือลดปัญหาดังกล่าวได้อย่างเหมาะสม ตลอดจนมาตรการในการหยุดหรือลดการขยายตัว เพื่อให้เกิดความยั่งยืนของพื้นที่ในระยะยาว (Leksakundilok, 2017) ดังทฤษฎีความสมดุลของ Odum ที่มีข้อเสนอเพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติในการพัฒนา โดยคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างธรรมชาติ และชนิดของปัญหาสิ่งแวดล้อม ซึ่งเผชิญหน้าต่อประเทศด้อยพัฒนา ตลอดจนปัญหาของสิ่งแวดล้อมในประเทศที่พัฒนาแล้ว ซึ่งแนวทางการพัฒนาแบบสมดุล (Equilibrium) คือ ความจำเป็นในการดำรงรักษาระบบนิเวศวิทยาที่เหมาะสม โดยความสัมพันธ์ระหว่างธรรมชาติของคนกับสภาพแวดล้อมต้องมีความสมดุล รวมทั้งการพัฒนาของสังคมจะต้องอยู่ในขอบเขตจำกัดที่สภาพแวดล้อมสามารถคงอยู่ได้ และความสนใจเกี่ยวกับสภาพแวดล้อม และนิเวศวิทยาควรจะเป็นค่านิยมที่ขาดไม่ได้ (Sreshthaputra, n.d.) นอกจากความสำคัญด้านสิ่งแวดล้อมแล้ว ขีดความสามารถในการรองรับได้ยังเป็นองค์ประกอบสำคัญทางด้านชีวภาพ และด้านสังคม ซึ่งเกี่ยวข้องกับกิจกรรมท่องเที่ยว และการพัฒนาพื้นที่เพื่อรองรับการท่องเที่ยว (Wolter, 1991) ด้วยเหตุนี้ การประเมินขีดความสามารถในการรองรับของแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนจึงเป็นประเด็นที่มีความสำคัญ และมีความเชื่อมโยงกับการบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นอย่างมาก หากคนในชุมชนรวมถึงผู้ที่เกี่ยวข้องสามารถกำหนดขีดความสามารถในการรองรับของแหล่งท่องเที่ยวภายในชุมชนได้ตั้งแต่กระบวนการแรกในการวางแผนจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน ผลกระทบด้านลบที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคตก็จะได้รับการป้องกันตั้งแต่ต้น ซึ่งสอดคล้องกับแผนพัฒนาท่องเที่ยวแห่งชาติฉบับปี พ.ศ. 2564 - 2565 ที่ได้เน้นการส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยว

คุณภาพสูงให้เป็นกลไกหลักในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจ โดยการท่องเที่ยวรูปแบบใหม่จะเน้นตลาดคุณภาพ สร้างมาตรฐานความสะอาด สะอาด ปลอดภัย นำเทคโนโลยีและนวัตกรรมมาใช้ในการบริหารจัดการ ดูแลนักท่องเที่ยว ทรัพยากรท่องเที่ยว สิ่งแวดล้อม และระบบนิเวศ โดยจัดทำมาตรฐานการท่องเที่ยวตามขีดความสามารถในการรองรับของแหล่งท่องเที่ยว (Board of Directors of the National Tourism Policy, 2021)

ดังนั้น บทความวิจัยฉบับนี้ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัย เรื่องการพัฒนารูปแบบการประเมินขีดความสามารถในการรองรับของแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนต้นแบบในภาคเหนือตอนบน จึงมุ่งศึกษาเกี่ยวกับรูปแบบการประเมินขีดความสามารถในการรองรับของแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนในภาคเหนือตอนบน โดยจำแนกรูปแบบการประเมินตามประเภท และบริบทแหล่งท่องเที่ยว ได้แก่ แหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนเชิงนิเวศ แหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนเชิงเกษตร แหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนต้นแบบเชิงเกษตร และแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนต้นแบบเชิงสุขภาพ เพื่อให้ได้มาซึ่งรูปแบบการประเมินขีดความสามารถในการรองรับที่เหมาะสมกับบริบทแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนในภาคเหนือตอนบน โดยชุมชนสามารถนำไปใช้เป็นเครื่องมือในการวัดระดับการใช้ประโยชน์สูงสุดของนักท่องเที่ยว และการพัฒนาพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนในระดับที่สามารถรองรับได้ โดยไม่ส่งผลกระทบต่อหรือก่อให้เกิดความเสียหายแก่ระบบนิเวศ และทรัพยากรทางการท่องเที่ยวในพื้นที่ ตลอดจนนำไปสู่การพัฒนาข้อเสนอเชิงนโยบายสำหรับการประเมินขีดความสามารถในการรองรับของแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชน เพื่อให้ได้มาซึ่งแนวทางการพัฒนาและข้อเสนอแนะที่สอดคล้องกับรูปแบบการประเมินขีดความสามารถในการรองรับของแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนของภาคเหนือตอนบน ส่งผลให้หน่วยงานด้านการท่องเที่ยวระดับจังหวัด และแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนในภาคเหนือตอนบนได้นำผลการศึกษาค้นคว้าไปใช้ในการวางแผนงานหรือมาตรการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนที่มีลักษณะแตกต่างกันตามประเภทของแหล่งได้อย่างมีประสิทธิภาพ

วัตถุประสงค์

1. เพื่อประเมินรูปแบบขีดความสามารถในการรองรับของแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนต้นแบบในภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย
2. เพื่อพัฒนาข้อเสนอเชิงนโยบายสำหรับการประเมินขีดความสามารถในการรองรับของแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชน

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีวิจัยเชิงผสมผสาน โดยใช้วิธีวิจัยเชิงปริมาณในการประเมินรูปแบบขีดความสามารถในการรองรับของแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนต้นแบบในภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย และใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพในการพัฒนาข้อเสนอเชิงนโยบายสำหรับการประเมินขีดความสามารถในการรองรับของแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชน ซึ่งมีกระบวนการวิจัยดังนี้

1. สถานที่ดำเนินการวิจัย

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ได้คัดเลือกแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนในพื้นที่ภาคเหนือตอนบนเป็นพื้นที่นำร่องในการศึกษา โดยทำการคัดเลือกแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนต้นแบบหรือพื้นที่เป้าหมายจากเกณฑ์การจำแนกประเภทแหล่งท่องเที่ยวของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ผนวกกับการคัดเลือกชุมชนท่องเที่ยวต้นแบบของกลุ่มจังหวัดภาคเหนือตอนบน ประจำปีงบประมาณ 2555 - 2560 โดยสำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬา และชุมชนต้นแบบในเขตพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ซึ่งพิจารณาจากศักยภาพในการบริหารจัดการ ลักษณะกิจกรรมการท่องเที่ยว และอัตลักษณ์ความโดดเด่นของทรัพยากรในแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นหลัก โดยสามารถจำแนกบริบทแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนออกเป็น 4 ประเภท ดังนี้

ประเภทที่ 1 แหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนต้นแบบเชิงนิเวศ คือ ชุมชนบ้านแม่กำปอง ตำบลห้วยแก้ว อำเภอแม่ฮอน จังหวัดเชียงใหม่

ประเภทที่ 2 แหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนต้นแบบเชิงวัฒนธรรม และหัตถกรรม คือ ชุมชนบ่อสวก ตำบลบ่อสวก อำเภอเมือง จังหวัดน่าน

ประเภทที่ 3 แหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนต้นแบบเชิงเกษตร คือ บ้านท่าช้างทอง ตำบลบ้านแซว อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย

ประเภทที่ 4 แหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนต้นแบบเชิงสุขภาพ คือ ชุมชนบ้านไร่กองขิง ตำบลหนองควาย อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่

2. ประชากร และกลุ่มตัวอย่าง

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการคัดเลือกกลุ่มเป้าหมายแบบเฉพาะเจาะจง โดยพิจารณาจากคุณสมบัติของบุคคลที่มีประสบการณ์การทำงาน และมีส่วนได้เสียในการดำเนินงานเกี่ยวกับการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชน โดยกลุ่มตัวอย่างที่เลือกมีลักษณะเป็น “Information-rich case” คือมีข้อมูลให้ศึกษาในระดับลึก และสามารถสะท้อนความเป็นจริงได้ดีที่สุด เพื่อให้ได้ผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่เหมาะสมกับวัตถุประสงค์ของการศึกษามากที่สุด (Phothisita, 2007) ดังนั้นการคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญสำหรับการศึกษานี้ครั้งนี้จึงมีกระบวนการ ดังนี้

2.1 ในการประเมินรูปแบบขีดความสามารถในการรองรับของแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนต้นแบบในภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ คือ ตัวแทนผู้นำของแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชน และตัวแทนสมาชิกกลุ่มท่องเที่ยวโดยชุมชน จำนวน 4 ชุมชน ชุมชนละ 5 คน รวมทั้งสิ้น 20 คน โดยใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจง คัดเลือกเฉพาะผู้มีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนในพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนต้นแบบในภาคเหนือตอนบน เนื่องจากเป็นกลุ่มคณะกรรมการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนให้มีประสิทธิภาพในการรองรับด้านการท่องเที่ยว และเป็นผู้นำแบบประเมินขีดความสามารถในการรองรับของแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนไปใช้โดยตรง

2.2 สำหรับการพัฒนาข้อเสนอเชิงนโยบายสำหรับการประเมินขีดความสามารถในการรองรับของแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชน ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ คือ ผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 20 คน โดยใช้วิธีการคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลแบบเฉพาะเจาะจงจากเกณฑ์กำหนดคุณสมบัติ ซึ่งเป็นผู้มีคุณสมบัติและมีความเชี่ยวชาญในการประเมินขีดความสามารถในการรองรับได้ของ

แหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชน ตลอดจนเป็นผู้มีประสบการณ์หรือผลงานวิจัยด้านการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชน ซึ่งสามารถจำแนกผู้เชี่ยวชาญออกเป็น 3 กลุ่ม ดังนี้

กลุ่มที่ 1 เจ้าหน้าที่ภาครัฐหน่วยงานด้านการท่องเที่ยว เป็นผู้มีความเชี่ยวชาญในการปฏิบัติงานด้านการวางแผน และบริหารจัดการขีดความสามารถในการรองรับพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนในประเทศไทย ประกอบด้วย (1) หัวหน้าสำนักงานรัฐมนตรี กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา (2) ผู้อำนวยการสำนักท่องเที่ยวโดยชุมชน และหัวหน้างานบริหารภาคีเครือข่าย องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (3) ผู้จัดการสำนักงานพื้นที่พิเศษ 6 และเจ้าหน้าที่พัฒนาพื้นที่พิเศษ องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (4) ผู้อำนวยการกองพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว และหัวหน้ากลุ่มส่งเสริมและพัฒนาท่องเที่ยวชุมชน กรมการท่องเที่ยว

กลุ่มที่ 2 นักวิชาการด้านการวางแผนและจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน ประกอบด้วย คณะทำงานสถาบันการท่องเที่ยวโดยชุมชน อาจารย์มหาวิทยาลัย และนักวิจัย ซึ่งเป็นผู้ทรงคุณวุฒิ มีความรู้ความสามารถ และมีประสบการณ์ ศึกษาวิจัยด้านการจัดการแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชน และการประเมินขีดความสามารถในการรองรับในพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชน

กลุ่มที่ 3 กลุ่มเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนในภาคเหนือ ประกอบด้วย ประธานเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชน จังหวัดเชียงใหม่ และประธานชมรมเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนภาคเหนือ ซึ่งเป็นผู้เกี่ยวข้องโดยตรงในการนำดัชนีชี้วัดขีดความสามารถในการรองรับของแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนไปใช้ประเมินในพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนในภาคเหนือตอนบน

3. เครื่องมือในการวิจัย

3.1 แบบสอบถาม การประเมินรูปแบบขีดความสามารถในการรองรับของแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนต้นแบบ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับความเหมาะสมต่อการนำรูปแบบการประเมินขีดความสามารถในการรองรับของแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนต้นแบบในภาคเหนือตอนบนไปใช้ ประกอบด้วย องค์ประกอบ ดัชนีชี้วัด เกณฑ์การวัด และวิธีการประเมินขีดความสามารถในการรองรับของแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนในภาคเหนือตอนบน ที่ผ่านการตรวจสอบ และจัดลำดับองค์ประกอบและตัวชี้วัดจากผู้เชี่ยวชาญเรียบร้อยแล้ว โดยคัดเลือกข้อคำถามที่มีค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC; Index of Item Objective Congruence) มากกว่า 0.5 มาเป็นข้อคำถามในการประเมิน ซึ่งกำหนดเกณฑ์การประเมินแบบมาตราส่วนประมาณค่า (rating scale) ชนิด 3 ระดับ และมีเกณฑ์การให้คะแนน ดังนี้

ระดับน้อย	มีค่าคะแนนเท่ากับ	1
ระดับปานกลาง	มีค่าคะแนนเท่ากับ	2
ระดับมาก	มีค่าคะแนนเท่ากับ	3

จากนั้นนำคะแนนมาหาค่าเฉลี่ยโดยมีเกณฑ์ ดังนี้

1.00 – 1.67	มีความเหมาะสมต่อการนำไปใช้ในระดับน้อย
1.68 – 2.34	มีความเหมาะสมต่อการนำไปใช้ในระดับปานกลาง
2.35 – 3.00	มีความเหมาะสมต่อการนำไปใช้ในระดับมาก

3.2 แบบบันทึกการประชุม สำหรับการสนทนากลุ่มเฉพาะเจาะจง ผู้วิจัยจัดทำวาระการประชุมเพื่อนำเสนอรูปแบบการประเมินขีดความสามารถในการรองรับที่เหมาะสมกับแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนในภาคเหนือตอนบน และรับฟังความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดทำข้อเสนอเชิงนโยบายสำหรับการประเมินขีดความสามารถในการรองรับของแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชน โดยกำหนดองค์ประกอบของแบบบันทึกการประชุมตามวัตถุประสงค์ในการศึกษา

4. วิธีการศึกษาและขั้นตอนการวิจัย

4.1 นำรูปแบบการประเมินขีดความสามารถในการรองรับของแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนที่ผ่านกระบวนการพัฒนาดัชนีชี้วัดจากผู้เชี่ยวชาญเรียบร้อยแล้ว มาใช้ประเมินขีดความสามารถในการรองรับของแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนต้นแบบในภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย จำนวน 4 ชุมชน ในลักษณะแบบสอบถามที่ผ่านการทดสอบคุณภาพเครื่องมือเรียบร้อยแล้ว โดยมีตัวแทนผู้นำของแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชน และตัวแทนสมาชิกกลุ่มท่องเที่ยวโดยชุมชน จำนวน 4 ชุมชน ชุมชนละ 5 คน รวมทั้งสิ้น 20 คน เป็นผู้ประเมินรูปแบบการประเมินขีดความสามารถในการรองรับของแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชน จำแนกตามประเภทแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชน

4.2 จัดการสนทนากลุ่มเฉพาะเจาะจง เพื่อนำเสนอรูปแบบการประเมินขีดความสามารถในการรองรับที่เหมาะสมกับแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนในภาคเหนือตอนบนที่ได้จากการพัฒนาดัชนีชี้วัดขีดความสามารถในการรองรับของแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชน และได้นำไปทดลองใช้จริงในแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนต้นแบบทั้ง 4 ชุมชน ตลอดจนรับฟังความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดทำข้อเสนอเชิงนโยบายสำหรับการประเมินขีดความสามารถในการรองรับของแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชน ซึ่งผู้เข้าร่วมประชุมหรือผู้ให้ข้อมูล ประกอบด้วย เจ้าหน้าที่ภาครัฐหน่วยงานด้านการท่องเที่ยว นักวิชาการด้านการวางแผนและจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน กลุ่มเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนในภาคเหนือ และตัวแทนผู้นำของแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนต้นแบบ โดยผู้วิจัยจะเป็นผู้จัดเตรียมเอกสาร สถานที่จัดประชุม ตลอดจนอุปกรณ์ในการดำเนินการประชุม ภายหลังเสร็จสิ้นการประชุม ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ และสรุปผล

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

สามารถจำแนกการวิเคราะห์ข้อมูลออกเป็น 2 ส่วน ดังนี้

5.1 การประเมินรูปแบบขีดความสามารถในการรองรับของแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนต้นแบบในภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย วิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติพรรณนา (ค่าเฉลี่ย) เพื่ออธิบายระดับความเหมาะสมต่อการนำรูปแบบการประเมินขีดความสามารถในการรองรับของแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนต้นแบบในภาคเหนือตอนบนไปใช้ ตามเกณฑ์การประเมินขีดความสามารถในการรองรับของแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชน

5.2 ข้อมูลการพัฒนาข้อเสนอเชิงนโยบายสำหรับการประเมินขีดความสามารถในการรองรับของแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชน ที่ได้จากการบันทึกการจัดสนทนากลุ่มเฉพาะเจาะจง เพื่อรับฟังความคิดเห็นจากผู้เชี่ยวชาญหรือผู้ทรงคุณวุฒิเกี่ยวกับการจัดทำข้อเสนอเชิงนโยบายสำหรับการประเมินขีดความสามารถในการรองรับของแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชน ทำการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content analysis) โดยแยกข้อมูลออกเป็นหมวดหมู่พร้อมทั้งพิจารณาความสมบูรณ์ของข้อมูล

สรุปผลการศึกษา

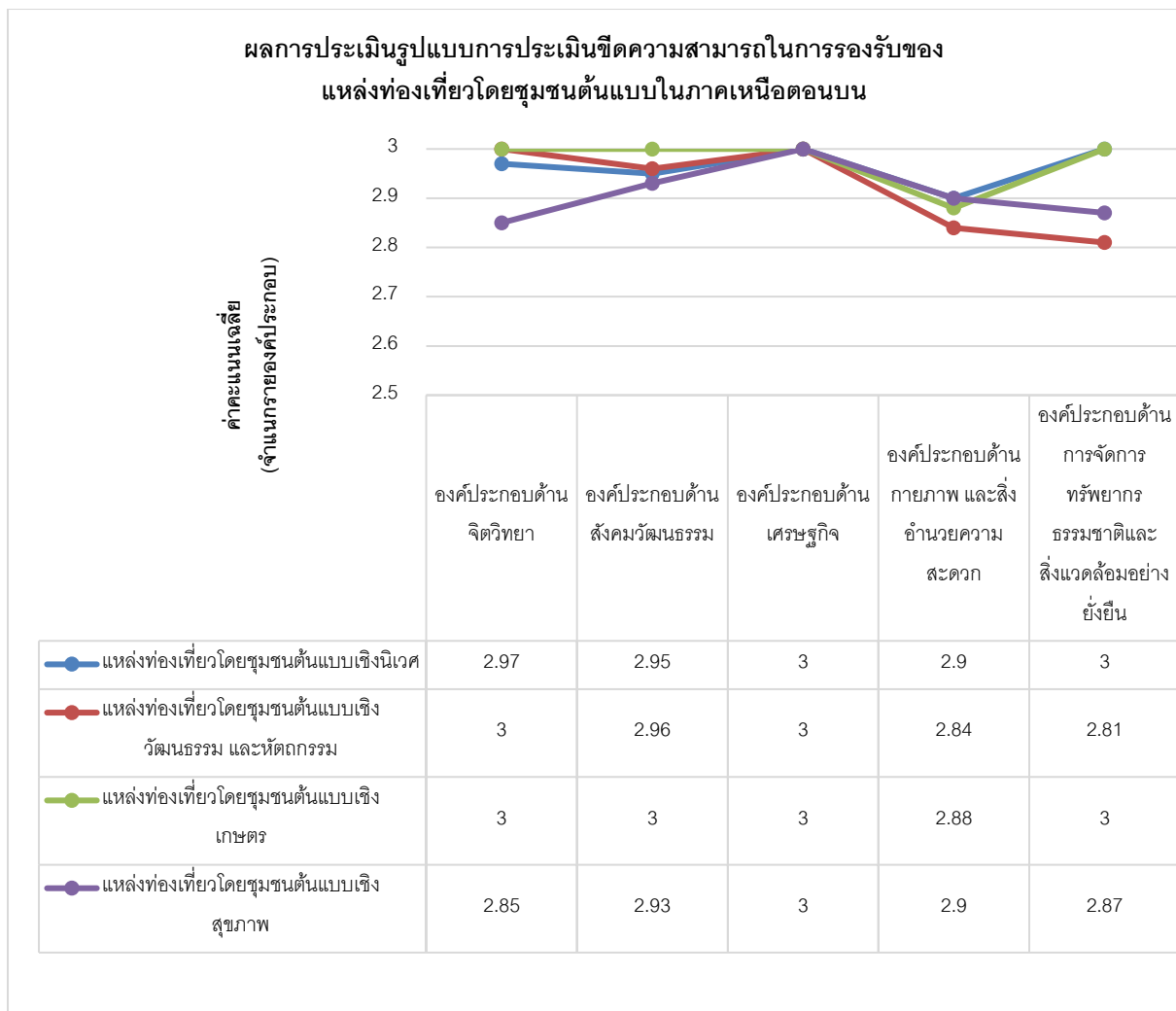
จากการนำรูปแบบประเมินขีดความสามารถในการรองรับของแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนที่ผ่านการพัฒนาองค์ประกอบและดัชนีชี้วัดขีดความสามารถในการรองรับของแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนเรียบร้อยแล้ว ไปใช้ประเมินขีดความสามารถในการรองรับของแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนต้นแบบ ซึ่งเป็นตัวแทนพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนในภาคเหนือตอนบนของประเทศไทยทั้ง 4 ประเภท ได้แก่ แหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนต้นแบบเชิงนิเวศ (ชุมชนบ้านแม่กำปอง) แหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนต้นแบบเชิงวัฒนธรรมและหัตถกรรม (ชุมชนบ่อสวก) แหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนต้นแบบเชิงเกษตร (ชุมชนบ้านท่าช้างทอง) และแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนต้นแบบเชิงสุขภาพ (ชุมชนบ้านไร่กองขิง) ผลการประเมินรูปแบบขีดความสามารถในการรองรับของแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนต้นแบบในภาคเหนือตอนบน โดยตัวแทนผู้นำของแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชน และตัวแทนสมาชิกกลุ่มท่องเที่ยวโดยชุมชน สามารถสรุปได้ ดังนี้

1. รูปแบบการประเมินขีดความสามารถในการรองรับของแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนต้นแบบเชิงนิเวศแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนต้นแบบเชิงนิเวศ คือ ชุมชนบ้านแม่กำปอง ตำบลห้วยแก้ว อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่ มีจำนวน 5 องค์ประกอบ จำแนกเป็น 24 ตัวชี้วัดหลัก ผลการประเมินโดยภาพรวมพบว่ามีความเหมาะสมต่อการนำไปใช้ในระดับมาก ทุกตัวชี้วัด (ค่าคะแนนเฉลี่ยรวม 2.96) เมื่อพิจารณาเป็นรายองค์ประกอบ พบว่าองค์ประกอบที่มีค่าคะแนนเฉลี่ยมากที่สุด คือ องค์ประกอบด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน (ค่าคะแนนเฉลี่ยรวม 3.00) และองค์ประกอบด้านเศรษฐกิจ (ค่าคะแนนเฉลี่ยรวม 3.00) รองลงมา คือ องค์ประกอบด้านจิตวิทยา (ค่าคะแนนเฉลี่ยรวม 2.97) องค์ประกอบด้านสังคมวัฒนธรรม (ค่าคะแนนเฉลี่ยรวม 2.95) และองค์ประกอบด้านกายภาพและสิ่งอำนวยความสะดวก (ค่าคะแนนเฉลี่ยรวม 2.90) ตามลำดับ

2. รูปแบบการประเมินขีดความสามารถในการรองรับของแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนต้นแบบเชิงวัฒนธรรมและหัตถกรรม คือ ชุมชนบ่อสวก ตำบลบ่อสวก อำเภอเมือง จังหวัดน่าน มีจำนวน 5 องค์ประกอบ จำแนกเป็น 23 ตัวชี้วัดหลัก และ 37 ตัวชี้วัดย่อย ผลการประเมินพบว่าโดยภาพรวมมีความเหมาะสมต่อการนำไปใช้ในระดับมาก (ค่าคะแนนเฉลี่ยรวม 2.91) เมื่อพิจารณาเป็นรายองค์ประกอบพบว่าองค์ประกอบที่มีค่าคะแนนเฉลี่ยมากที่สุด คือ องค์ประกอบด้านเศรษฐกิจ (ค่าคะแนนเฉลี่ยรวม 3.00) รองลงมา คือ องค์ประกอบด้านสังคมวัฒนธรรม (ค่าคะแนนเฉลี่ยรวม 2.96) องค์ประกอบด้านจิตวิทยา (ค่าคะแนนเฉลี่ยรวม 2.92) องค์ประกอบด้านกายภาพ และสิ่งอำนวยความสะดวก (ค่าคะแนนเฉลี่ยรวม 2.84) และองค์ประกอบด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน (ค่าคะแนนเฉลี่ยรวม 2.81) ตามลำดับ ซึ่งในองค์ประกอบด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืนพบว่ามี 2 ตัวชี้วัด ที่มีความเหมาะสมต่อการนำไปใช้ในระดับปานกลาง ได้แก่ ตัวชี้วัดเกี่ยวกับช่วงฤดูกาลท่องเที่ยวและเทศกาลหยุดยาว และตัวชี้วัดเกี่ยวกับช่วงนอกฤดูกาลท่องเที่ยว เนื่องจากผู้ให้ข้อมูลมีความเห็นว่าบางฤดูกาลมีจำนวนนักท่องเที่ยวต่อเนื่องทั้งปี จึงทำให้จำนวนนักท่องเที่ยวในช่วงฤดูกาลท่องเที่ยว และช่วงนอกฤดูกาลท่องเที่ยวไม่แตกต่างกันมากนัก แต่ทั้งนี้จากบันทึกสถิตินักท่องเที่ยวแสดงให้เห็นชัดเจนว่า ช่วงฤดูกาลท่องเที่ยว และเทศกาลหยุดยาว ยังคงมีจำนวนมากกว่าช่วงนอกฤดูกาลท่องเที่ยว ดังนั้นการวัดปริมาณจำนวนนักท่องเที่ยวโดยแบ่งเป็นช่วงฤดูกาลจึงยังคงมีความเหมาะสมต่อการนำไปใช้

3. รูปแบบการประเมินขีดความสามารถในการรองรับของแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนต้นแบบเชิงเกษตร คือ บ้านท่าขันทอง ตำบลบ้านแซว อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย มีจำนวน 5 องค์ประกอบ จำแนกเป็น 24 ตัวชี้วัดหลัก และ 37 ตัวชี้วัดย่อย ผลการประเมินพบว่าโดยภาพรวมมีความเหมาะสมต่อการนำไปใช้ในระดับมาก (ค่าคะแนนเฉลี่ยรวม 2.97) เมื่อพิจารณาเป็นรายองค์ประกอบ พบว่าองค์ประกอบที่มีค่าคะแนนเฉลี่ยมากที่สุด คือ องค์ประกอบด้านจิตวิทยา (ค่าคะแนนเฉลี่ยรวม 3.00) องค์ประกอบด้านสังคมวัฒนธรรม (ค่าคะแนนเฉลี่ยรวม 3.00) องค์ประกอบด้านเศรษฐกิจ (ค่าคะแนนเฉลี่ยรวม 3.00) และองค์ประกอบด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน (ค่าคะแนนเฉลี่ยรวม 3.00) รองลงมาคือ องค์ประกอบด้านกายภาพ และสิ่งอำนวยความสะดวก (ค่าคะแนนเฉลี่ยรวม 2.88) ซึ่งสามารถอธิบายได้ว่า ตัวชี้วัดหลัก และตัวชี้วัดย่อยในทุกองค์ประกอบมีความเหมาะสมต่อการนำไปใช้ในระดับมาก

4. รูปแบบการประเมินขีดความสามารถในการรองรับของแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนต้นแบบเชิงสุขภาพ คือ ชุมชนบ้านไร่กองขิง ตำบลหนองควาย อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่ มีจำนวน 5 องค์ประกอบ จำแนกเป็น 23 ตัวชี้วัดหลัก และ 36 ตัวชี้วัดย่อย ผลการประเมินพบว่าโดยภาพรวมมีความเหมาะสมต่อการนำไปใช้ในระดับมาก (ค่าคะแนนเฉลี่ยรวม 2.87) เมื่อพิจารณาเป็นรายองค์ประกอบ พบว่าองค์ประกอบที่มีค่าคะแนนเฉลี่ยมากที่สุด คือ องค์ประกอบด้านเศรษฐกิจ (ค่าคะแนนเฉลี่ยรวม 3.00) รองลงมาคือ องค์ประกอบด้านสังคมวัฒนธรรม (ค่าคะแนนเฉลี่ยรวม 2.93) องค์ประกอบด้านกายภาพ และสิ่งอำนวยความสะดวก (ค่าคะแนนเฉลี่ยรวม 2.90) องค์ประกอบด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน (ค่าคะแนนเฉลี่ยรวม 2.87) และองค์ประกอบด้านจิตวิทยา (ค่าคะแนนเฉลี่ยรวม 2.85) ตามลำดับ ซึ่งองค์ประกอบด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืนมี 1 ตัวชี้วัดที่มีความเหมาะสมต่อการนำไปใช้ในระดับปานกลาง คือ ตัวชี้วัด เกี่ยวกับระดับการใช้ประโยชน์น้ำเพื่อการอุปโภคของนักท่องเที่ยวร่วมกับชาวบ้าน เนื่องด้วยการวัดปริมาณน้ำเพื่อการอุปโภคแต่ละครัวเรือนไม่มีเครื่องมือวัดได้อย่างแม่นยำ จึงทำให้ผู้ประเมินใช้วิธีการวัดและเกณฑ์การวัดอย่างง่าย โดยการคาดคะเนการใช้น้ำเพื่ออุปโภคต่อคนต่อครัวเรือน แล้วนำมาคำนวณตามสูตรปริมาณการใช้น้ำเพื่อให้อุปโภคในชุมชนของกรมทรัพยากรน้ำ

รูปที่ 1 ผลการประเมินรูปแบบการประเมินขีดความสามารถในการรองรับของแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนต้นแบบในภาคเหนือตอนบน (The Results of the Carrying Capacity Model Assessment of Community Tourist Attractions in the Upper North Region of Thailand)

จากผลการประเมินรูปแบบขีดความสามารถในการรองรับของแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนต้นแบบในภาคเหนือตอนบนของประเทศไทยในข้างต้น ได้นำมาซึ่งรูปแบบการประเมินขีดความสามารถในการรองรับของแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนที่ตัวแทนสมาชิกกลุ่มท่องเที่ยวโดยชุมชนในภาคเหนือตอนบนสามารถนำไปปรับใช้กับบริบทพื้นที่ของตนเองได้อย่างเหมาะสม และมีความสอดคล้องกับบริบทพื้นที่ตนเอง อีกทั้งหน่วยงานด้านการท่องเที่ยว และเครือข่ายคณะกรรมการท่องเที่ยวโดยชุมชนสามารถนำรูปแบบการประเมินขีดความสามารถในการรองรับของแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนในภาคเหนือตอนบนไปพัฒนาเป็นข้อเสนอเชิงนโยบายสำหรับการประเมินขีดความสามารถในการรองรับของแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนเพื่อให้หน่วยงานด้านการท่องเที่ยวระดับจังหวัด และแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนได้กำหนดแผนงานหรือมาตรการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนที่มีลักษณะแตกต่างกันตามประเภทของแหล่งได้อย่างมีประสิทธิภาพ

สำหรับผลการพัฒนาข้อเสนอเชิงนโยบายสำหรับการประเมินขีดความสามารถในการรองรับของแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนในครั้งนี้ เป็นการจัดสนทนากลุ่มย่อยร่วมกันระหว่างเจ้าหน้าที่ภาครัฐหน่วยงานด้านการท่องเที่ยว นักวิชาการด้านการวางแผนและจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน กลุ่มเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนในภาคเหนือ และตัวแทนผู้นำของแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนต้นแบบ เพื่อนำเสนอรูปแบบการประเมินขีดความสามารถในการรองรับที่เหมาะสมกับแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนในภาคเหนือตอนบนที่ได้จากการพัฒนาดัชนีชี้วัดขีดความสามารถในการรองรับของแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชน และได้นำไปทดลองใช้จริงในแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนต้นแบบทั้ง 4 ชุมชน ตลอดจนจัดทำข้อเสนอเชิงนโยบายสำหรับการประเมินขีดความสามารถในการรองรับของแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชน ผลที่ได้จากการศึกษาสามารถจำแนกตามองค์ประกอบของข้อเสนอเชิงนโยบายสำหรับการประเมินขีดความสามารถในการรองรับของแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนได้ดังนี้

ประเด็นข้อเสนอเชิงนโยบายที่ 1 การพัฒนาระบบการติดตาม และประเมินขีดความสามารถในการรองรับของแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชน เพื่อให้สมาชิกในชุมชนท่องเที่ยวได้รับการพัฒนาองค์ความรู้ด้านการประเมินขีดความสามารถในการรองรับแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชน และแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนได้รับการประเมินขีดความสามารถในการรองรับแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนตามองค์ประกอบ และดัชนีชี้วัดขีดความสามารถในการรองรับอย่างต่อเนื่องทุก ๆ ปี

ประเด็นข้อเสนอเชิงนโยบายที่ 2 การผสมผสานผลประโยชน์จากทุนทางสังคม และวัฒนธรรมของชุมชน เพื่อให้แหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนเปิดโอกาสให้เกิดการจ้างงาน การฝึกอบรม ความปลอดภัยในการประกอบอาชีพ และรายได้ที่เป็นธรรมอย่างเท่าเทียมสำหรับทุกคน เพื่อให้แหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนมีกฎระเบียบหรือข้อบังคับในการใช้ประโยชน์จากทุนทางสังคม และวัฒนธรรมที่มีอยู่ในชุมชนอย่างเหมาะสม รวมทั้งให้แหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนมีการติดตามประเมินผลทางเศรษฐกิจ หรือผลประโยชน์ในเชิงเศรษฐกิจที่เกิดจากการท่องเที่ยวไม่ว่าจะเป็นทางตรงหรือทางอ้อมที่เกิดในแหล่งท่องเที่ยวนั้นและมีการรายงานให้สาธารณชนรับรู้อย่างน้อยปีละหนึ่งครั้ง ตลอดจนสมาชิก/ผู้ให้บริการในแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนมีการให้ข้อมูลที่ถูกต้องเกี่ยวกับสถานที่ท่องเที่ยว โดยให้ข้อมูลมีความเหมาะสมในเชิงวัฒนธรรม ได้รับการพัฒนาจากการมีส่วนร่วมของชุมชน และได้รับการถ่ายทอดในภาษาที่นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่สามารถเข้าใจได้

ประเด็นข้อเสนอเชิงนโยบายที่ 3 การอนุรักษ์ทรัพยากร และระบบนิเวศในชุมชนท้องถิ่น เพื่อให้แหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนมีระบบประเมินความเสี่ยงและโอกาสที่เกี่ยวข้องกับสถานะความเปลี่ยนแปลงทางสภาพภูมิอากาศ แหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนมีระบบการติดตามประเมินผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมของการท่องเที่ยว ปกป้องแหล่งที่อยู่อาศัยของสิ่งมีชีวิตสายพันธุ์ และระบบนิเวศ และป้องกันการรุกรานของสายพันธุ์ต่างถิ่น แหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนมีการจัดเตรียมทรัพยากรในการลดผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงของฤดูกาลท่องเที่ยว โดยมีการดำเนินการเพื่อสร้างสมดุลระหว่างความต้องการทางด้านเศรษฐกิจ ชุมชน สังคม วัฒนธรรม ตลอดจนสิ่งแวดล้อมของท้องถิ่น เพื่อวิเคราะห์โอกาสทางการท่องเที่ยวตลอดปี แหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนมีแนวทางหรือข้อบังคับในการใช้ที่ดินเพื่อสร้างและการรื้อถอนที่ไม่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม แหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนมีระบบการส่งเสริมให้ผู้ให้บริการด้านการท่องเที่ยวในชุมชนมีการวัดผล ติดตาม ลดผลกระทบ และรายงานให้สาธารณชนรับรู้ในการบริโภคน้ำ ตลอดจนแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนมีระบบในการส่งเสริมให้สมาชิกในชุมชน ลด นำขยะกลับมาใช้ใหม่ และรีไซเคิลขยะ สำหรับขยะที่ไม่ได้รับการนำกลับมาใช้ใหม่หรือรีไซเคิลก็ต้องได้รับการ

กำจัดอย่างปลอดภัย และยั่งยืน

ประเด็นข้อเสนอเชิงนโยบายที่ 4 การจัดการความปลอดภัยและระบบสุขภาวะที่เหมาะสม เพื่อให้แหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนมีมาตรฐานด้านสุขภาวะ และความปลอดภัยที่มีคุณภาพรองรับนักท่องเที่ยวได้อย่างเหมาะสม รวมทั้งแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนมีแผนการรับมือกับสภาวะวิกฤติ และสภาวะฉุกเฉินอย่างที่เหมาะสม

ประเด็นข้อเสนอเชิงนโยบายที่ 5 การประสานเครือข่ายการอนุรักษ์ และการวิจัยจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย เพื่อให้แหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนมีการรับรองระบบการจัดการสิ่งแวดล้อมที่ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐ และผู้ประกอบการภาคเอกชนในพื้นที่ ตลอดจนแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนมีระบบที่สนับสนุนการมีส่วนร่วมของสาธารณชนในการวางแผน และตัดสินใจในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวอย่างสม่ำเสมอ

อภิปรายผลการวิจัย

1. การประเมินรูปแบบขีดความสามารถในการรองรับของแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนต้นแบบในภาคเหนือตอนบน ทั้ง 4 ประเภท ได้แก่ แหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนต้นแบบเชิงนิเวศ แหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนต้นแบบเชิงวัฒนธรรมและหัตถกรรม แหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนต้นแบบเชิงเกษตร และแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนต้นแบบสุขภาพ มีข้อค้นพบว่า องค์ประกอบ และดัชนีชี้วัดในการประเมินขีดความสามารถในการรองรับของแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนในแต่ละรูปแบบโดยภาพรวมมีความเหมาะสมต่อการนำไปใช้ในระดับมาก โดยผู้นำของแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชน และสมาชิกกลุ่มท่องเที่ยวโดยชุมชน สามารถนำดัชนีชี้วัดในแต่ละองค์ประกอบไปประเมินขีดความสามารถในการรองรับของแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนได้ด้วยตนเอง แต่เมื่อพิจารณาเป็นรายองค์ประกอบพบว่า รูปแบบการประเมินขีดความสามารถในการรองรับของแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนต้นแบบเชิงวัฒนธรรมและหัตถกรรม และรูปแบบการประเมินขีดความสามารถในการรองรับของแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนต้นแบบเชิงสุขภาพ มีตัวชี้วัดที่มีความเหมาะสมในระดับปานกลาง ซึ่งสามารถอภิปรายได้ ดังนี้

1.1 ตัวชี้วัดเกี่ยวกับช่วงฤดูกาลท่องเที่ยวและเทศกาลหยุดยาว และตัวชี้วัดเกี่ยวกับช่วงนอกฤดูกาลท่องเที่ยว เนื่องด้วยบางปีมีจำนวนนักท่องเที่ยวต่อเนื่องทั้งปี จึงทำให้จำนวนนักท่องเที่ยวในช่วงฤดูกาลท่องเที่ยว และช่วงนอกฤดูกาลท่องเที่ยวไม่แตกต่างกันมากนัก แต่ทั้งนี้ความเป็นฤดูกาลยังคงเป็นปัจจัยสำคัญที่มีอิทธิพลต่ออุปสงค์ของนักท่องเที่ยว ดังแนวคิดของ Butler (2001, p. 10) ที่ได้กล่าวไว้ว่าธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวมักให้ความสำคัญกับความเป็นฤดูกาลในการท่องเที่ยว โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อต้องวิเคราะห์ถึงความเสี่ยงในการลงทุน ส่วนใหญ่มักนิยมศึกษาถึงรูปแบบของวัฏจักรของฤดูกาลในแหล่งท่องเที่ยวที่เข้าไปดำเนินธุรกิจ โดยรูปแบบวัฏจักรแบ่งเป็น 2 ช่วง คือ ช่วงฤดูการท่องเที่ยว (Peak/High season) และนอกฤดูการท่องเที่ยว (Green/Low season) โดยเฉพาะการจัดกิจกรรมหรืองานเทศกาลพิเศษในช่วงฤดูท่องเที่ยวจะยิ่งเป็นการกระตุ้นให้เกิดความเป็นฤดูกาลมากขึ้น อาจนำไปสู่การแย่งชิงทรัพยากรการท่องเที่ยวระหว่างนักท่องเที่ยวชาวไทยและต่างชาติ ปัญหาความแออัด และทำให้แหล่งท่องเที่ยวเสื่อมโทรมเร็วขึ้น ประกอบกับเมื่อเปรียบเทียบสถิตินักท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนต้นแบบพบว่าช่วงฤดูกาลท่องเที่ยว และเทศกาลหยุดยาวมีจำนวนมากกว่าช่วงนอกฤดูกาลท่องเที่ยว ดังนั้นการวัดปริมาณจำนวนนักท่องเที่ยวโดยแบ่งเป็นช่วงฤดูกาลจึงเป็นตัวชี้วัดที่มีความเหมาะสมต่อการนำไปใช้ในการประเมินขีดความสามารถในการรองรับของแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชน

1.2 ตัวชี้วัดเกี่ยวกับระดับการใช้ประโยชน์น้ำเพื่อการอุปโภคของนักท่องเที่ยวที่มาร่วมกับชาวบ้าน เนื่องด้วยการวัดปริมาณน้ำเพื่อการอุปโภคแต่ละครัวเรือนไม่มีเครื่องมือวัดได้อย่างแม่นยำ จึงทำให้ผู้ประเมินใช้วิธีการวัดและเกณฑ์การวัดอย่างง่าย โดยการคาดคะเนการใช้น้ำเพื่ออุปโภคต่อคนต่อครัวเรือน แล้วนำมาคำนวณตามสูตรปริมาณการใช้น้ำเพื่อใช้อุปโภคในชุมชน แต่เนื่องจากทรัพยากรน้ำเป็นหนึ่งในทรัพยากรที่สำคัญของชุมชนที่นำมาใช้ประโยชน์เพื่ออุปโภคภายในครัวเรือน ประกอบกับมีการนำไปใช้สำหรับให้บริการในที่พักสำหรับนักท่องเที่ยว ดังนั้นการวัดระดับการใช้ประโยชน์น้ำเพื่อการอุปโภคจึงเป็นตัวชี้วัดที่บ่งบอกได้ว่าเกิดปัญหาขาดแคลนน้ำหรือไม่ และนำไปสู่การวางแผนเพื่อจัดการน้ำให้เพียงพอต่อการใช้อุปโภค ดังทฤษฎีความสมดุลและนิเวศวิทยาที่อธิบายไว้ว่า ระบบสิ่งแวดล้อมทั่วไปสามารถจัดแบ่งองค์ประกอบได้เป็น 4 ส่วนหลัก ๆ คือ ส่วนที่ทำหน้าที่เป็นผู้ผลิต (Producer) ผู้บริโภค (Consumer) ผู้ย่อยสลาย (Decomposer) และผู้เกื้อหนุน (Supporter) โดยที่ระบบใด ๆ ก็ตามที่มีองค์ประกอบทั้ง 4 ในสัดส่วนที่เหมาะสม ระบบสิ่งแวดล้อมนั้นก็จะมีอยู่ในสภาวะสมดุล ดังนั้นขีดความสามารถในการรองรับได้ของระบบสิ่งแวดล้อมจึงขึ้นอยู่กับชนิด ปริมาณ สัดส่วน และการกระจายขององค์ประกอบระบบสิ่งแวดล้อมที่สามารถให้มีการนำออกซึ่งทรัพยากรจากระบบหรือยอมให้มีสิ่งภายนอกเข้ามาก่อให้เกิดการแปดเปื้อนกับระบบได้โดยไม่ทำให้ระบบนั้น ๆ ได้รับความกระทบกระเทือน ในขณะเดียวกันระบบดังกล่าวก็สามารถที่จะฟื้นคืนสภาพได้ในระยะต่อมา (Department of National Parks, Wildlife and Plant Conservation, 2005, pp. 2-29)

2. การพัฒนาข้อเสนอเชิงนโยบายสำหรับการประเมินขีดความสามารถในการรองรับของแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชน ในการศึกษาครั้งนี้ สามารถจำแนกข้อเสนอเชิงนโยบายออกเป็น 5 ประเด็นหลัก ซึ่งอภิปรายเป็นรายประเด็นได้ ดังนี้

2.1 ประเด็นข้อเสนอเชิงนโยบายที่ 1 การพัฒนาระบบการติดตาม และประเมินขีดความสามารถในการรองรับของแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชน โดยมีกลยุทธ์การพัฒนา และตัวชี้วัดการพัฒนาเพื่อให้สมาชิกในชุมชนท่องเที่ยวได้รับการพัฒนาองค์ความรู้ด้านการประเมินขีดความสามารถในการรองรับแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชน และแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนได้รับการประเมินขีดความสามารถในการรองรับแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนตามองค์ประกอบ และดัชนีชี้วัดขีดความสามารถในการรองรับอย่างต่อเนื่องทุก ๆ ปี ดังที่ Secretary of Ministry of Tourism and Sports (2018) ได้ระบุในแผนปฏิบัติการขับเคลื่อนการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างยั่งยืนและสร้างสรรค์ พ.ศ. 2561-2565 ว่าการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนในประเทศไทยมีจุดอ่อนด้านขีดความสามารถในการรองรับ เนื่องจากชุมชนที่เริ่มมีชื่อเสียงจะมีนักท่องเที่ยวเข้าไปจำนวนมาก แต่ยังขาดระบบการวางแผน และจัดการพื้นที่ โดยเฉพาะในช่วงเทศกาลกับกลุ่มนักท่องเที่ยวชาวไทย ดังนั้นจึงควรจัดทำเกณฑ์มาตรฐานการบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน เพื่อเป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาโดยยึดแนวทาง และพัฒนาเพิ่มเติมจากการรับฟังความคิดเห็นภาคีเครือข่ายในแต่ละภาคส่วน ไม่ว่าจะเป็นชุมชน ตัวแทนชุมชน ตัวแทนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และนักการตลาดการท่องเที่ยว โดยเกณฑ์มาตรฐานนั้นสามารถนำไปปฏิบัติได้จริง เป็นทางเลือกให้แต่ละชุมชนพิจารณาเลือกใช้ให้เหมาะสมกับบริบทของแต่ละชุมชน

2.2 ประเด็นข้อเสนอเชิงนโยบายที่ 2 การผสมผสานผลประโยชน์จากทุนทางสังคม และวัฒนธรรมของชุมชน มีกลยุทธ์การพัฒนา และตัวชี้วัดการพัฒนาเพื่อให้แหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนเปิดโอกาสให้เกิดการจ้างงาน การฝึกอบรม ความปลอดภัยในการประกอบอาชีพ และรายได้ที่เป็นธรรมอย่างเท่าเทียมสำหรับทุกคน เพื่อให้แหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนมี

กฎระเบียบหรือข้อบังคับในการใช้ประโยชน์จากทุนทางสังคม และวัฒนธรรมที่มีอยู่ในชุมชนอย่างเหมาะสม รวมทั้งให้แหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนมีการติดตามประเมินผลทางเศรษฐกิจ หรือผลประโยชน์ในเชิงเศรษฐกิจที่เกิดจากการท่องเที่ยวไม่ว่าจะเป็นทางตรงหรือทางอ้อมที่เกิดในแหล่งท่องเที่ยวนั้นและมีการรายงานให้สาธารณชนรับรู้อย่างน้อยปีละหนึ่งครั้ง ตลอดจนสมาชิก/ผู้ให้บริการในแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนมีการให้ข้อมูลที่ถูกต้องเกี่ยวกับสถานที่ท่องเที่ยว โดยให้ข้อมูลมีความเหมาะสมในเชิงวัฒนธรรม ได้รับการพัฒนาจากการมีส่วนร่วมของชุมชน และได้รับการถ่ายทอดในภาษาที่นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่สามารถเข้าใจได้ สอดคล้องกับดัชนีชี้วัดขีดความสามารถในการรองรับด้านเศรษฐกิจ และสังคมวัฒนธรรม ดังที่ Secretary of Ministry of Tourism and Sports (2018) ได้สรุปไว้ว่า ชุมชนเป็นส่วนสำคัญในการจัดสรรกระจายรายได้จากการท่องเที่ยว ในฐานะที่ชุมชนเป็นเจ้าของแหล่งท่องเที่ยวหรือทรัพยากรท่องเที่ยว ดังนั้นการกระจายรายได้จากการท่องเที่ยวจึงควรคำนึงได้จากปัจจัย ดังนี้ (1) ทรัพยากร หมายถึงรวมถึงทรัพยากรท่องเที่ยว เช่น สถานที่ท่องเที่ยว ภูมิปัญญาท้องถิ่น มรดกวัฒนธรรม เป็นต้น ซึ่งทรัพยากรดังกล่าวมีชุมชนเป็นเจ้าของ รวมทั้งมีการใช้ประโยชน์ร่วมกันในชุมชนอย่างเท่าเทียมกัน (2) ผู้ประกอบการ ซึ่งเป็นผู้อาศัยอยู่ในชุมชน โดยกำไรที่ได้จากการท่องเที่ยวมีการกระจายผลประโยชน์สู่ชุมชนในวิธีที่แตกต่างกันโดยการค้าเป็นธรรม และการใช้ทรัพยากรท้องถิ่น (3) แรงงาน การจัดสรรสัดส่วนที่เหมาะสมของรายได้จากการท่องเที่ยวแบ่งจากรายได้ที่จ่ายให้กับแรงงานทั้งในด้านการบริการนักท่องเที่ยว และผลประโยชน์จากการใช้จ่ายของนักท่องเที่ยว ซึ่งแนวทางการกระจายผลประโยชน์สำหรับกำไรที่ผู้ประกอบการได้รับ และค่าจ้างที่แรงงานในชุมชนได้รับการท่องเที่ยวควรมีการแบ่งสรรผลประโยชน์ดังกล่าวนี้ให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และแบ่งสรรผลประโยชน์จากรายได้จากการท่องเที่ยวเข้าสู่กองกลางของชุมชนเพื่อเป็นทุนในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวต่อไป ด้วยวิธีการแบ่งสรรเป็นสัดส่วนที่ชัดเจนตามความเหมาะสมของพื้นที่ท่องเที่ยว และรายได้ที่รับจากการท่องเที่ยว

2.3 ประเด็นข้อเสนอเชิงนโยบายที่ 3 การอนุรักษ์ทรัพยากร และระบบนิเวศในชุมชนท้องถิ่น มีการกำหนดกลยุทธ์การพัฒนา และตัวชี้วัดการพัฒนาเพื่อให้แหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนมีระบบประเมินความเสี่ยงและโอกาสที่เกี่ยวข้องกับสถานะความเปลี่ยนแปลงทางสภาพภูมิอากาศ กำหนดให้แหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนมีระบบการติดตามประเมินผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมของการท่องเที่ยว ปกป้องแหล่งที่อยู่อาศัยของสิ่งมีชีวิต สายพันธุ์ และระบบนิเวศ และป้องกันการรุกรานของสายพันธุ์ต่างถิ่น แหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนมีการจัดเตรียมทรัพยากรในการลดผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงของฤดูกาลท่องเที่ยว โดยมีการดำเนินการเพื่อสร้างสมดุลระหว่างความต้องการทางด้านเศรษฐกิจ ชุมชน สังคม วัฒนธรรม ตลอดจนสิ่งแวดล้อมของท้องถิ่น เพื่อวิเคราะห์โอกาสทางการท่องเที่ยวตลอดปี แหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนมีแนวทางหรือข้อบังคับในการใช้ที่ดิน เพื่อสร้าง และการรื้อถอน ที่ไม่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม แหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนมีระบบการส่งเสริมให้ผู้ให้บริการด้านการท่องเที่ยวในชุมชนมีการวัดผล ติดตาม ลดผลกระทบ และรายงานให้สาธารณชนรับรู้ ในการบริโภคน้ำ ตลอดจนแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนมีระบบในการส่งเสริมให้สมาชิกในชุมชน ลด นำขยะกลับมาใช้ใหม่ และรีไซเคิลขยะ สำหรับขยะที่ไม่ได้รับการนำกลับมาใช้ใหม่หรือรีไซเคิลก็ต้องได้รับการกำจัดอย่างปลอดภัย และยั่งยืน ซึ่งสอดคล้องกับนโยบาย Co-Creation ขององค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (อพท.) ที่ได้ยึดหลักความสมดุลทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม เป็นหัวใจหลักของการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ไม่ให้มีความเหลื่อมล้ำของรายได้ ดำเนินการป้องกันไม่ให้เกิดกลุ่มทุนนอกพื้นที่เข้ามารับผลประโยชน์แล้วสร้างความเสื่อมโทรมแก่

แหล่งท่องเที่ยว สนับสนุนให้คนในชุมชนท้องถิ่นมีสิทธิในการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวมากขึ้น ซึ่งหากดำเนินการตามนโยบายนี้แล้ว คนในชุมชนก็สามารถร่วมรับผลประโยชน์อย่างทั่วถึง และเป็นธรรม ภายใต้กรอบกติกาที่จะต้องอยู่ร่วมกันให้ได้ระหว่างผู้ประกอบการ และเจ้าบ้านอย่างพึ่งพาอาศัยกัน และมีจิตสำนึกในคุณค่าของทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยวที่สร้างคุณประโยชน์ให้ ซึ่งจะต้องดำเนินการส่งเสริมให้ภาคเอกชนดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยวอย่างมีจริยธรรมและคุณธรรม (Designated Areas for Sustainable Tourism Administration (Public Organization), 2018)

2.4 ประเด็นข้อเสนอเชิงนโยบายที่ 4 การจัดการความปลอดภัยและระบบสุขภาวะที่เหมาะสม โดยกำหนดกลยุทธ์การพัฒนา และตัวชี้วัดการพัฒนาเพื่อให้แหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนมีมาตรฐานด้านสุขภาวะ และความปลอดภัยที่มีคุณภาพรองรับนักท่องเที่ยวได้อย่างเหมาะสม รวมทั้งแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนมีแผนการรับมือกับสภาวะวิกฤติ และสภาวะฉุกเฉินอย่างที่เหมาะสม เนื่องด้วยสถานการณ์แพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) ทำให้ทุกภาคส่วนต้องมีการปรับตัวให้สามารถดำเนินกิจการและใช้ชีวิตให้ได้ตามปกติในรูปแบบใหม่ โดยเฉพาะภาคการท่องเที่ยวซึ่งได้รับผลกระทบจากสถานการณ์ดังกล่าวมากที่สุด จึงมีความจำเป็นที่ต้องมีการปรับตัวในการรองรับนักท่องเที่ยวอย่างปลอดภัย และถูกสุขภาวะที่เหมาะสม สอดคล้องกับการดำเนินงานของ Department of Tourism (2021) ในฐานะหน่วยงานส่งเสริมและพัฒนาสินค้าและบริการด้านการท่องเที่ยวได้ดำเนินการโครงการพื้นที่ท่องเที่ยวปลอดภัยสำหรับนักท่องเที่ยว (Safety zone) ที่มุ่งเน้นในเรื่องความปลอดภัยแก่นักท่องเที่ยว รวมถึงผู้ประกอบการไม่ว่าจะเป็นคุณภาพการให้บริการ โครงสร้างพื้นฐาน และสิ่งอำนวยความสะดวก และการบริหารจัดการ เพื่อเป็นการสร้างภาพลักษณ์ที่ดีและสร้างความเชื่อมั่นในพื้นที่ท่องเที่ยวของประเทศไทย โดยการจัดทำนโยบาย และแผนปฏิบัติงานด้านความปลอดภัย ความเป็นธรรม และสุขอนามัยในพื้นที่ท่องเที่ยวชุมชนมีความแตกต่างไปตามบริบทของในแต่ละพื้นที่ ทั้งมิติลักษณะภูมิประเทศ ภูมิอากาศ หรือกิจกรรมในแต่ละชุมชนที่ให้บริการนักท่องเที่ยว

2.5 ประเด็นข้อเสนอเชิงนโยบายที่ 5 การประสานเครือข่ายการอนุรักษ์ และการวิจัยจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ได้กำหนดกลยุทธ์การพัฒนา และตัวชี้วัดการพัฒนาเพื่อให้แหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนมีการรับรองระบบการจัดการสิ่งแวดล้อมที่ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐ และผู้ประกอบการภาคเอกชนในพื้นที่ ตลอดจนแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนมีระบบที่สนับสนุนการมีส่วนร่วมของสาธารณชนในการวางแผน และตัดสินใจในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวอย่างสม่ำเสมอ สอดคล้องกับหลักเกณฑ์ด้านการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนสำหรับแหล่งท่องเที่ยว (Global Sustainable Tourism Council; GSTC, 2020) ได้ระบุไว้ว่าการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวต้องมีหน่วยงานรับผิดชอบแหล่งท่องเที่ยว ประกอบด้วย หน่วยงาน ฝ่าย กลุ่ม หรือคณะกรรมการรับผิดชอบการบริหารจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ซึ่งมีการมีส่วนร่วมระหว่างภาครัฐ และภาคเอกชน โดยกลุ่มตัวแทนนี้มีขนาดที่เหมาะสมกับขนาดของแหล่งท่องเที่ยว และมีการกำหนดบทบาทหน้าที่ ภารกิจ และการดำเนินงานในการบริหารจัดการประเด็นทางสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ทั้งนี้กิจกรรมต่าง ๆ ของกลุ่มมีงบประมาณที่เหมาะสม นอกจากนี้การเพิ่มผลประโยชน์ และลดผลกระทบเชิงลบทางสังคม เศรษฐกิจแก่ชุมชนท้องถิ่น แหล่งท่องเที่ยวมีระบบที่สนับสนุนการมีส่วนร่วมของสาธารณชนในการวางแผน และตัดสินใจในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวอย่างสม่ำเสมอ มีระบบอำนาจให้ภาคประชาชน ภาคธุรกิจ และผู้มีส่วนได้เสียในชุมชนมีส่วนร่วมในการวางแผนและการตัดสินใจในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวในแต่ละปี มีการประชุมหารือ

สาธารณะเพื่อหรือประเด็นการจัดการแหล่งท่องเที่ยว

ข้อเสนอแนะ

ข้อค้นพบที่ได้จากการวิจัยนี้ สะท้อนให้เห็นว่าสมาชิกกลุ่มท่องเที่ยวโดยชุมชนต้นแบบในภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย สามารถนำรูปแบบการประเมินขีดความสามารถในการรองรับของแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนไปปรับใช้กับบริบทพื้นที่ของตนเองได้อย่างเหมาะสม และความสอดคล้องกับบริบทพื้นที่ตนเอง โดยมีองค์ประกอบ ตัวชี้วัด และเกณฑ์การวัดที่สมาชิกกลุ่มท่องเที่ยวโดยชุมชนสามารถนำไปใช้ประเมินได้ด้วยตนเอง เพื่อวางแผนจัดการผลกระทบในพื้นที่ท่องเที่ยวได้อย่างทันท่วงที นอกจากนี้ ผลการพัฒนาข้อเสนอเชิงนโยบายสำหรับการประเมินขีดความสามารถในการรองรับของแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้ทั้งเชิงนโยบาย และเชิงปฏิบัติ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย ผลการพัฒนาข้อเสนอเชิงนโยบายสำหรับการประเมินขีดความสามารถในการรองรับของแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชน นำมาซึ่งเป้าประสงค์ กลยุทธ์พัฒนา แนวทางปฏิบัติ/มาตรการ และตัวชี้วัดพัฒนาที่สอดคล้องกับรูปแบบการประเมินขีดความสามารถในการรองรับของแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชน และการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชน ดังนั้นผู้บริหารในหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการจัดทำแผนนโยบายการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างยั่งยืน ประกอบด้วย กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน) และสถาบันการท่องเที่ยวโดยชุมชน สามารถนำข้อเสนอเชิงนโยบายที่ได้จากการศึกษาในครั้งนี้ไปใช้ในการกำหนดนโยบาย และแผนยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างยั่งยืน

2. ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ เครือข่ายคณะกรรมการท่องเที่ยวโดยชุมชนในภูมิภาคต่าง ๆ ของประเทศไทย สามารถนำรูปแบบการประเมินขีดความสามารถในการรองรับของแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนไปใช้ในการประเมินตามบริบทพื้นที่ที่มีลักษณะแตกต่างกันตามประเภทของแหล่งได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อทราบถึงระดับการใช้ประโยชน์พื้นที่ในการประกอบกิจกรรมทางการท่องเที่ยว ทรัพยากรท่องเที่ยว สิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อการท่องเที่ยว ความแออัดในการประกอบกิจกรรมท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวและประชาชนในท้องถิ่น ตลอดจนระดับผลกระทบทางสังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจ ซึ่งทำให้หน่วยงานองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น และเครือข่ายคณะกรรมการท่องเที่ยวโดยชุมชนสามารถนำผลการประเมินไปประกอบการวางแผนงาน กำหนดมาตรการ และแนวทางเฝ้าระวังผลกระทบที่คาดว่าจะเกิดขึ้นมาปฏิบัติใช้อย่างเป็นรูปธรรม

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

การประเมินรูปแบบขีดความสามารถในการรองรับของแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนในภาคเหนือตอนบนครั้งนี้ เป็นการนำองค์ประกอบ และดัชนีชี้วัดขีดความสามารถในการรองรับของแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนไปทดลองใช้ประเมินในแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนต้นแบบ ซึ่งเป็นการศึกษาเฉพาะมิติของคนในชุมชนเป็นหลัก เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจให้คนในชุมชนสามารถนำเครื่องมือไปใช้ประเมินขีดความสามารถในการรองรับได้ด้วยตนเอง ดังนั้น การศึกษาในครั้งต่อไปควรศึกษาในมิติของผู้เชี่ยวชาญ และผู้มีส่วนได้เสีย เพื่อเป็นการต่อยอดองค์ความรู้ และนำรูปแบบการประเมินขีดความสามารถในการรองรับของแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนไปใช้ได้อย่างแพร่หลายมากขึ้น

กิตติกรรมประกาศ

บทความวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของคณาจารย์เรื่อง การพัฒนารูปแบบการประเมินขีดความสามารถในการรองรับของแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนในภาคเหนือตอนบน ซึ่งได้รับทุนสนับสนุนจาก โครงการปริญญาเอกกาญจนาภิเษก (คปก.) ประจำปีการศึกษา 2561 โดย สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.)

References

- Board of Directors of the National Tourism Policy. (2021) *National Tourism Development Plan 2021-2022* (แผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ พ.ศ. 2564-2565), Bangkok: Ministry of Tourism and Sports. (in Thai)
- Butler, R. W. (2001) *Seasonality in tourism: Issues and implications*, Oxford: Pergamon.
- Chansakun, A. (2018) *Overtourism: Impact and management approach for sustainability* (ผลกระทบและแนวทางการจัดการเพื่อความยั่งยืน), Songkhla: Bank of Thailand (The Southern Region Office). (in Thai)
- Department of National Parks, Wildlife and Plant Conservation. (2005) *Final report: Research project of carrying capacity in Khao Yai National Park* (รายงานฉบับสุดท้าย โครงการขีดความสามารถในการรองรับได้ของพื้นที่อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่), Bangkok: Department of National Parks, Wildlife and Plant Conservation. (in Thai)
- Department of Tourism. (2021) *Guide book: Safety zone criteria for tourist* (คู่มือหลักเกณฑ์ด้านความปลอดภัยในพื้นที่ท่องเที่ยวปลอดภัย สำหรับนักท่องเที่ยว), Bangkok: Department of Tourism, Ministry of Tourism and Sports. (in Thai)
- Designated Areas for Sustainable Tourism Administration (Public Organization). (2018) *Global Sustainable Tourism Criteria: GSTC* (เกณฑ์การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนโลก), Bangkok: Cocoon & Co Company Limited. (in Thai)
- Global Sustainable Tourism Council (GSTC). (2020) *The criteria for sustainable tourism version 2.0* (หลักเกณฑ์และตัวชี้วัดหลักเกณฑ์ด้านการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนสำหรับแหล่งท่องเที่ยว เวอร์ชัน 2.0), Available: <https://www.gstcouncil.org/gstc-destination-criteria-v2-now-available-in-thai/> [6 October 2021]. (in Thai)
- Leksakundilok, A. (2017) Tourism of the main attractions...don't be too big tourism: Super size me (การท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวหลัก... อย่าให้ใหญ่เกินไป), *TAT Review*, vol. 3, no. 3, Available: <http://www.etatjournal.com/web/menu-read-tat/menu-2017/menu-32017/797-32017-super-size> [20 June 2022] (in Thai)

-
- Office of the National Economic and Social Development Council. (2021) *Tourism policy in national strategy* (แผนแม่บทภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ ประเด็นการท่องเที่ยว), Available: <http://nscr.nesdc.go.th/masterplans-05/> [16 November 2022] (in Thai)
- Phothisita, C. (2007) *Qualitative research* (ศาสตร์และศิลป์แห่งการวิจัยเชิงคุณภาพ), Bangkok: Amarin Printing and Publishing Public Company Limited. (in Thai)
- Secretary of Ministry of Tourism and Sports. (2018) *Final report: Action plan to drive sustainable and creative community-based tourism development project* (รายงานฉบับสมบูรณ์ (Final Report) โครงการจัดทำแผนปฏิบัติการขับเคลื่อนการพัฒนาท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างยั่งยืนและสร้างสรรค์), Available: https://secretary.mots.go.th/ewtadmin/ewt/secretary/download/PDF/12_App2_Data_CBTDec2017_North_84.pdf [20 June 2022] (in Thai)
- Secretary of Ministry of Tourism and Sports. (2020) *Tourism satellite account: TSA in 2020* (รายงานสรุปการจัดทำบัญชีประชาชาติด้านการท่องเที่ยว โครงการค่าใช้จ่ายในการพัฒนาและจัดทำบัญชีประชาชาติด้านการท่องเที่ยว ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2563), Bangkok: Ministry of Tourism and Sports. (in Thai)
- Sreshthaputra, S. (n.d.) *Theory and concept in national development* (ทฤษฎี และแนวคิดในการพัฒนาประเทศ), Chiang Mai: Chiang Mai University. (in Thai)
- Wolters, T. M. (1991) *Tourism carrying capacity*, Paris: WTO/UNEP.